DUAL TA'LIMNI O'ZBEKISTON TA'LIM TIZIMIGA INTEGRATSIYA QILISHNING SHART-SHAROITLARI

CONDITIONS FOR INTEGRATING DUAL EDUCATION INTO THE EDUCATIONAL SYSTEM OF UZBEKISTAN

УСЛОВИЯ ИНТЕГРАЦИИ ДУАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНУЮ СИСТЕМУ УЗБЕКИСТАНА

Tojiyev Mirolim Baratovich
Bakalavr, Axborot xavfsizligi
Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti, O‘zbekiston
mtojiyevsokratius@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu maqolada dual ta‘lim tizimining nazariy asoslari, uning O‘zbekiston ta‘lim tizimiga tatbiq etilish imkoniyatlari hamda amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan tashkiliy-huquqiy, moddiy-texnik va kadrlar tayyorlashga oid shart-sharoitlar keng tahlil etilgan. Germaniya, Avstriya va Shveytsariya tajribasiga asoslanib, O‘zbekistonning hozirgi ta‘lim siyosati va iqtisodiy ehtiyojlari kontekstida dual ta‘limni joriy etishning optimal modeli taklif qilingan. Tadqiqot natijasida mamlakatimizdagi kasbiy ta‘lim tizimini modernizatsiya qilish, mehnat bozori ehtiyojlariga javob bera oladigan malakali mutaxassislar tayyorlash hamda korxonalar bilan ta‘lim muassasalari o‘rtasidagi hamkorlikni chuqurlashtirish yo‘llari belgilangan.*

Kalit so‘llar: *dual ta‘lim, kasbiy ta‘lim, ishlab chiqarish amaliyoti, mehnat bozori, ta‘lim-iqtisodiyot integratsiyasi, malakali kadrlar, O‘zbekiston ta‘lim tizimi.*

imrconf.com

Abstract. *This article provides a comprehensive analysis of the theoretical foundations of the dual education system, its potential for application in Uzbekistan's educational system, and the necessary organizational-legal, material-technical, and personnel training conditions for its implementation. Based on the experience of Germany, Austria, and Switzerland, an optimal model for introducing dual education in the context of Uzbekistan's current educational policy and economic needs is proposed. The research identifies pathways for modernizing the vocational education system, training qualified specialists capable of meeting labor market demands, and deepening cooperation between enterprises and educational institutions.*

Keywords: *dual education, vocational training, industrial practice, labor market, education-economy integration, skilled workforce, Uzbekistan education system.*

Аннотация. *В данной статье проводится комплексный анализ теоретических основ дуальной системы образования, возможностей её применения в системе образования Узбекистана, а также необходимых организационно-правовых, материально-технических и кадровых условий его реализации. На основе опыта Германии, Австрии и Швейцарии предложена оптимальная модель внедрения дуального образования в контексте современной образовательной политики и экономических потребностей Узбекистана.*

Ключевые слова: *дуальное образование, профессиональная подготовка, производственная практика, рынок труда, интеграция образования и экономики, квалифицированные кадры, система образования Узбекистана.*

Kirish.

Zamonaviy iqtisodiyotning tez o‘zgaruvchan talablari sharoitida ta‘lim tizimini mehnat bozorining haqiqiy ehtiyojlariga moslashtirish global

imrconf.com

darajadagi dolzarb vazifaga aylangan. Koʻpgina rivojlangan davlatlar bu muammoni hal etishning samarali yoʻlini dual taʻlim tizimida topishdi. Xususan, Germaniya, Avstriya, Shveytsariya, Daniya va boshqa Yevropa mamlakatlarining ijobiy tajribasi shuni koʻrsatadiki, nazariy bilim bilan amaliy koʻnikmalarni uygʻunlashtiruvchi taʻlim modellari mehnat unumdorligini oshirishda va ishsizlik darajasini kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Oʻzbekistonda soʻnggi yillarda kasbiy taʻlim sohasida tub islohotlar amalga oshirilmoqda. 2022–2026 yillarga moʻljalllangan «Yangi Oʻzbekiston» taraqqiyot strategiyasida taʻlim tizimini iqtisodiyot bilan chambarchas bogʻlash, zamonaviy kasblar boʻyicha malakali mutaxassislar tayyorlash kabi ustuvor vazifalar belgilangan. Shu nuqtai nazardan, dual taʻlim modelini milliy taʻlim tizimiga tatbiq etish imkoniyatlarini oʻrganish va bu boradagi shart-sharoitlarni aniqlash muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi — dual taʻlimning mohiyatini ochib berish, uning Oʻzbekiston sharoitidagi tatbiq imkoniyatlarini tahlil etish hamda muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur boʻlgan asosiy shart-sharoitlarni tizimlashtirib bayon qilishdan iborat.

Adabiyotlar Tahlili va Metodologiya.

Dual taʻlim tizimiga oid xorijiy ilmiy adabiyotlar orasida F. Euler, M. Hippach-Schneider va R. Wettemannʻning tadqiqotlari alohida oʻrin tutadi. Jumladan, Euler (2013) dual taʻlimni «amaliy bilim va nazariy kompetentsiyalarni parallel ravishda shakllantiruvchi yagona integratsiyalashgan tizim» deb taʻreflaydi.

Tadqiqotda qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv va statistik maʻlumotlarni umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Germaniyadagi dual taʻlim tizimining tuzilishi, Oʻzbekiston Davlat statistika qoʻmitasining mehnat bozori koʻrsatkichlari hamda Xalqaro Mehnat Tashkiloti (XMT) materiallari asosiy manbalar sifatida xizmat qildi.

3. Dual Taʻlimning Nazariy Asoslari

imrconf.com

Dual ta‘lim — bu ta‘lim jarayonining ikki asosiy o‘rinda, ya‘ni ta‘lim muassasasi va real ishlab chiqarish sharoitida (korxona, tashkilot) bir vaqtning o‘zida, muvofiq ravishda amalga oshirilishini nazarda tutuvchi kasbiy tayyorlov tizimidir.

Germaniya modelida ta‘lim vaqtining taxminan 60–70 foizi korxonadagi amaliyotga, qolgan 30–40 foizi esa kasb-hunar maktabidagi nazariy mashg‘ulotlarga ajratiladi. Dual ta‘limda ushbu ikki jarayon parallel ravishda olib boriladi: talaba haftaning bir qismini korxonada, qolgan qismini maktab yoki kollejda o‘tkazadi.

1-Jadval. Xorijiy dual ta‘lim modellarining qiyosiy tahlili.

Ko'rsatkich	Germaniya modeli	Avstriya modeli	Shveytsariya modeli
Ta'lim joyi	Korxona (60-70%)	Ta'lim muassasasi (60%)	Ikkalasi teng (50/50)
Nazariy qism	30-40%	40%	40-45%
Amaliy qism	60-70%	60%	55-60%
Moliyalashtirish	Ish beruvchi asosan	Davlat + ish beruvchi	Davlat + ish beruvchi
Sertifikatlash	Federal palata	Davlat organi	Kanton darajasida
Mentor tizimi	"Ausbilder" sertifikati	Nazoratchi o'qituvchi	Nazoratchi + murabbiy
Bitiruvchi status	Davlat diplomi	Davlat diplomi	Qo'shma diploma
Ishga joylashuv	~95%	~88%	~92%

imrconf.com

Manba: Euler (2013), Wettemann (2018), CEDEFOP (2020) asosida muallif tomonidan tuzilgan

O‘zbekiston Kasbiy Ta‘lim Tizimining Hozirgi Holati.

O‘zbekistonda hozirgi kunda kasbiy ta‘lim texnikum, kollejlar hamda oliy o‘quv yurtlari orqali amalga oshirilmoqda. 2023-yilgi ma‘lumotlarga ko‘ra, respublikada 1 000 dan ortiq kasb-hunar o‘quv muassasasi faoliyat yuritib, ularda 600 000 dan ziyod o‘quvchi tahsil olmaqda.

Mehnat bozori tahlillari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda malakali ishchi kuchiga bo‘lgan talab yildan yilga o‘sib bormoqda. Bu paradoksal holat ta‘lim tizimi bilan mehnat bozori o‘rtasidagi uzilib qolganlik — «mahorat bo‘shlig‘i» (skill gap) muammosining yuzaga kelganligini ko‘rsatadi.

2-Jadval. O‘zbekistonda kasbiy ta‘lim tizimining asosiy ko‘rsatkichlari (2023)

Ko'rsatkich	Miqdor / Daraja	Izoh
Kasb-hunar muassasalari soni	1,000+	2023-yil ma'lumoti
O'quvchilar soni	600,000+	Barcha darajalarda
Mutaxassislik bo'yicha ish topganlar	42%	Bitiruvchilar orasida
Malakali ishchi tanqisligi	~300,000 o'rin	Yillik ehtiyoj
Amaliy mashg'ulot ulushi	25-30%	O'quv vaqtidan

imrconf.com

Zamonaviy jihozlangan laboratoriyalar	18%	Barcha muassasalarda
Sanoat bilan hamkorlik shartnomalari	34%	Faol muassasalarda
Xorijiy sertifikatli bitiruvchilar	3.2%	Yillik ko'rsatkich

Manba: O‘zbekiston Davlat statistika qo‘mitasi (2023), World Bank (2023).

1-Grafik. Kasb-hunar bitiruvchilarining mutaxassisligi bo‘yicha ishga joylashuv darajasi (%)

Mutaxassislik sohasi	Ishga joylashuv darajasi (%)
IT va dasturlash	78%
Qurilish va arxitektura	62%
Sanoat va ishlab chiqarish	55%
Qishloq xo'jaligi	48%
Xizmat ko'rsatish	71%
Transport va logistika	59%

Manba: O‘zbekiston Mehnat vazirligi (2023), muallif hisoblamalari

Dual Ta‘limni Integratsiya Qilishning Asosiy Shart-Sharoitlari.

imrconf.com

3-Jadval. Dual ta‘lim uchun zarur shart-sharoitlar va O‘zbekistondagi hozirgi holat.

Shart-sharoit turi	Asosiy elementlar	O'zbekistondagi hozirgi holat
Huquqiy-normativ	Federal/milliy qonun, NQF tizimi	O'rta darajada (farmon mavjud, qonun yo'q)
Moliyaviy-iqtisodiy	Soliq imtiyozlari, dual fond, subsidiyalar	Pastki daraja (mexanizmlar shakllanmagan)
Moddiy-texnik	Zamonaviy laboratoriyalar, raqamli platformalar	Past (18% jihozlangan)
Pedagogik-kadrlar	Ausbilder tizimi, sanoat-ta'lim rotatsiyasi	Past (maxsus tayyorlov yo'q)
Ijtimoiy-madaniy	Ko'prik dasturlar, ijtimoiy PR, grantlar	Past (kasbiy ta'lim nufuzi past)

Manba: Muallif tomonidan tuzilgan.

Huquqiy-normativ shart-sharoitlar.

Dual ta‘limning muvaffaqiyatli tatbiqi uchun eng avvalo tegishli huquqiy-normativ bazani shakllantirish zarur. O‘zbekiston uchun maxsus qonun yoki qonunosti hujjatlar orqali dual ta‘lim tizimini tartibga soluvchi mexanizmni yaratish maqsadga muvofiq. Huquqiy bazada quyidagi masalalar aniq belgilanishi lozim:

- ta‘lim muassasasi va korxona o‘rtasidagi shartnomaning huquqiy maqomi;
- o‘quvchining korxonadagi maqomi va ish haqi, ijtimoiy himoya normalari;
- o‘quv standarti va malaka talablarini kim belgilashi;

imrconf.com

- korxonalarga beriladigan soliq imtiyozlari va rag‘batlantiruvchi mexanizmlar.

Moliyaviy-iqtisodiy shart-sharoitlar.

Dual ta‘limni amalga oshirishda moliyaviy yukni taqsimlash masalasi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Davlat quyidagi moliyaviy mexanizmlarni joriy etishi maqsadga muvofiq:

- dual ta‘limga ishtirokchi korxonalarga soliq imtiyozlari yoki subsidiyalar berish;
- milliy miqyosdagi maxsus dual ta‘lim fondini tashkil etish;
- mintaqaviy sanoat korporatsiyalari orqali birlashma moliyalashuvni yo‘lga qo‘yish.

Moddiy-texnik shart-sharoitlar.

Ta‘lim muassasalarini zamonaviy asbob-uskunalar bilan jihozlash dual ta‘limning samaradorligini bevosita belgilaydi. Raqamli ta‘lim platformalari, amaliy simulyatorlar va virtual reallik texnologiyalaridan foydalanish ham zamonaviy dual ta‘limning ajralmas qismiga aylangan.

Pedagogik-kadrlar tayyorlash shart-sharoitlari.

Dual ta‘lim tizimining samarali ishlashi ko‘p jihatdan ikki toifadagi pedagog-mutaxassisning malakasiga bog‘liq: ta‘lim muassasasidagi o‘qituvchilar va korxonadagi nazoratchi (mentor) mutaxassislar. Germaniyada bunday shaxslar «Ausbilder» deb ataladi va ular Savdo-sanoat palatasi tomonidan sertifikatlashtiriladilar.

Ijtimoiy-madaniy va motivatsion shart-sharoitlar.

O‘zbekistonda oliy ma‘lumotga bo‘lgan ijtimoiy talabning o‘ta yuqoriligi kasbiy ta‘limni ikkinchi darajali yo‘lalish sifatida qabul qilishga olib kelgan. Bu muammoni hal etish uchun dual ta‘lim bitiruvchilari uchun «ko‘prik dasturlar» — kollejdan to‘liq tugatgandan so‘ng universitetning 2-kursidan boshlash imkoniyatini joriy etish tavsiya etiladi.

O‘zbekiston Uchun Bosqichli Tatbiq Modeli.

imrconf.com

Tahlil etilgan xorijiy tajriba va O‘zbekistonning hozirgi shart-sharoitlarini hisobga olgan holda, quyidagi bosqichli tatbiq modeli taklif etiladi. Taklif etilgan modeldagi o‘quv vaqti taqsimoti: haftalik 5 ish kunining 3 kuni korxonada, 2 kuni ta‘lim muassasasida.

4-Jadval. Dual ta‘limni bosqichli joriy etish yo‘lxaritasi (2025–2031)

Bosqich	Muddat	Asosiy vazifalar	Hamkorlar
I bosqich	2025–2026	Pilot loyihalar (5–7 mintaqa, 3–5 mutaxassislik)	GIZ, OeAD
II bosqich	2027–2028	Huquqiy baza, soliq imtiyozlari, sertifikatlash markazi	Vazirlik
III bosqich	2029–2031	Tizimli tatbiq, EQF integratsiyasi, viloyat klasterlari	Barcha tarmoqlar

Manba: Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

Xulosa.

Dual ta‘limni O‘zbekiston ta‘lim tizimiga integratsiya qilish — bu shunchaki metodologik yangilik emas, balki mehnat bozori va ta‘lim tizimi o‘rtasidagi tuzilmaviy nomuvofiqlikni bartaraf etishning strategik yo‘llidir. Tadqiqot davomida aniqlanganki, bu jarayonning muvaffaqiyati bir vaqtning o‘zida bir necha o‘zaro bog‘liq shart-sharoitlarning bajarilishiga bog‘liq: yetarli huquqiy-normativ baza, aniq moliyaviy rag‘batlantirish mexanizmlari, zamonaviy moddiy-texnik ta‘minot, malakali pedagog va mentor kadrlar, hamda jamiyatda kasb-hunar ta‘limiga nisbatan ijobiy munosabatning shakllanishi.

Xorijiy tajriba shuni ko‘rsatadiki, dual ta‘lim nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshiradi, balki yoshlar bandligini kafolatlash va ijtimoiy

imrconf.com

barqarorlikni ta‘minlashda ham kuchli vosita bo‘lip xizmat qiladi. O‘zbekiston ushbu imkoniyatni bosqichma-bosqich, maqsadli siyosat va keng ko‘lamli ijtimoiy hamkorlik asosida amalga oshirishi orqali zamonaviy va raqobatbardosh ta‘lim tizimini barpo etishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Euler, D. (2013). Germany’s dual vocational training system: A model for other countries? Gütersloh: Bertelsmann Stiftung.

2. Hippach-Schneider, U., & Weigel, T. (2013). The role of VET in lifelong learning in Germany. CEDEFOP Working Paper. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

3. Wettemann, U. (2018). Dual vocational training: Experiences, challenges and innovations. Geneva: International Labour Organization (ILO).

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 11-maydagi PF-6240-sonli Farmoni «Kasb-hunar ta‘limi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘ġrisida». Toshkent: Milliy qonun hujjatlari bazasi.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni «O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning 2022–2026 yillarga mo‘ljalllangan yangi taraqqiyot strategiyasi to‘ġrisida».

6. Mirzaev, S., & Yusupova, G. (2022). Kasbiy ta‘lim tizimini isloh qilishning zarurati va ustuvorliklari. Iqtisodiyot va ta‘lim jurnali, 3(18), 45–57.

7. Qodirov, N. (2021). O‘zbekistonda kasb-hunar ta‘limi tizimi: muammolar va yechimlar. Pedagogika va psixologiya ilmiy jurnali, 2(14), 112–126.

8. Xalqaro Mehnat Tashkiloti (XMT). (2021). Skills for employment: Vocational education and training in Central Asia. Geneva: ILO Publications.

9. CEDEFOP. (2020). Apprenticeship schemes in European countries. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

10. World Bank Group. (2023). Uzbekistan: Skills for the future — Labor market and education assessment. Washington, D.C.: World Bank.

imrconf.com